

FAKTA *eller*

ÅSIKT?

Göteborgsregionens
kommunalförbund

PEDAGOGISKT
CENTRUM

 Utbildning

Innehåll

Inledning	3
Koppling till styrdokument	4
Övning 1: Fakta eller åsikt?	7
Ämne 1: Ska vi jaga varg? – JA eller Nej?	10
Ämne 2: Ska vi förbjuda sociala medier?	13
Ämne 3: Ska vi äta kött?	16
Del 2: Oberoende granskning	19
Övning 2: Sant eller falskt?	20
Artiklar om sociala medier	21
Artiklar om arkeologi	22
Artiklar om sociala medier - källkritiska kommentarer	23
Artiklar om arkeologi - källkritiska kommentarer	26
Tips & länkar	27
Digitala verktyg	29

Inledning

Dagens snabba informationsflöde gör det svårt att hänga med och granska allt som publiceras på internet. Mycket av det som delas i sociala medier har inte varit under granskning, vilket kan leda till att felaktigheter sprids.

I detta material finns två övningar där eleverna får göra källkritiska analyser, samt gå in i rollen som den som vill sprida ett budskap. Syftet är att öka elevernas kunskaper om källkritik på internet, och ge dem verktyg för att värdera information från olika källor.

Materialet innehåller två övningar: Fakta eller åsikt och Sant eller falskt.

I övningen *Fakta eller Åsikt* arbetar eleverna i grupper. Med utgångspunkt i samma grundfakta lyfter de fram statistik och åsikter för att argumentera för eller emot inom olika ämnen. Sedan görs en oberoende granskning för att reda ut hur de olika grupperna använt sig av fakta och argument på olika sätt.

I övningen *Sant eller falskt* kan eleverna arbeta i grupp eller självständigt. Övningen går ut på att eleverna läser två olika artiklar och ska därefter komma fram till vilken av dem som är sann och vilken som är falsk.

Dessutom innehåller materialet tips och länkar till annat material om källkritik att arbeta vidare med, framtaget av bland annat Statens medieråd.

Detta material är framtaget av GR Utbildning, Pedagogiskt Centrum, med finansiering från Levande Historia. Materialet är fritt att använda så länge källa anges.

Utmaningen med källkritik

Idag är den stora utmaningen inte att hitta information, utan att hitta korrekt och sann information och fakta. Därför är det så viktigt med källkritik. Innan vi använde oss av internet i den utsträckning vi gör idag fick vi de flesta nyheterna från etablerade massmedier, såsom TV, radio eller tryckta tidningar. Då var det enkelt att se vem som var avsändare för nyheterna och det fanns en ansvarig utgivare. På internet kan vem som helst skriva och sprida nyheter och därför är källkritik väldigt viktig. Genom att vara källkritisk och granska informationen du tar del av kan du lättare avgöra om det du läser går att lita på.

Statens medieråd har med inspiration av Mediekompass tagit fram 5 viktiga frågor att ställa vid en källgranskning på internet¹:

- 1. Vem?** Vem står bakom sidan? Är det en myndighet, organisation, företag eller en annan person?
- 2. Varför?** Varför har webbplatsen skapats? Vill man sprida information, åsikter eller kanske tjäna pengar?
- 3. Vad?** Vad innehåller sidan? Är det personliga åsikter eller fakta? Finns det källhänvisningar, och är de oberoende av varandra eller från samma ställe?
- 4. När?** När gjordes det senaste inlägget? Fungerar länkarna?
- 5. Hur?** Hur hittade du till sidan? Kom du från en sida som du litar på sen tidigare?

¹ Statens medieråd som är en myndighet som verkar för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan <https://statensmedierad.se/larommedier/kallkritikvemvadvarfor/kallkritikenutmaning.422.html>

Koppling till styrdokument

Skolans uppdrag

I grundskolans läroplan läggs stor tyngd på elevernas möjlighet att utveckla förmågor i att kritiskt kunna granska och värdera information.

Eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet, med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.²

Kursplaner

Här följer koppling till ämnesspecifika syften och centralt innehåll.

Samhällskunskap

Ämnets syfte:

- *analysera och kritiskt granska lokala, nationella och globala samhällsfrågor ur olika perspektiv,*
- *uttrycka och värdera olika ståndpunkter i till exempel aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv,*
- *söka information om samhället från medier, internet och andra källor och värdera deras relevans och trovärdighet.*

Centralt innehåll:

- *Mediernas roll som informationsspridare, opinionsbildare, underhållare och granskare av samhällets maktstrukturer.*
- *Olika slags medier, deras uppbyggnad och innehåll, till exempel en dagstidnings olika delar. Nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden. Hur individer och grupper framställs, till exempel utifrån kön och etnicitet.*
- *Möjligheter och risker förknippade med internet och kommunikation via elektroniska medier.*

Svenska

Ämnets syfte:

- *formulera sig och kommunicera i tal och skrift,*
- *anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang,*
- *söka information från olika källor och värdera dessa.*

Centralt innehåll:

- *Informationssökning på bibliotek och på Internet, i böcker och massmedier samt genom intervjuer. Hur man citerar och gör källhänvisningar. Hur man sovrar i en stor informationsmängd och prövar källors tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.*
- *Lässtrategier för att förstå, tolka och analysera texter från olika medier. Att urskilja texters budskap, tema och motiv samt deras syften, avsändare och sammanhang.*
- *Att leda ett samtal, formulera och bemöta argument samt sammanfatta huvuddragen i vad som sagts.*
- *Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från skola och samhällsliv. Anpassning av språk, innehåll och disposition till syfte och mottagare. Olika hjälpmedel, till exempel digitala verktyg, för att planera och genomföra muntliga presentationer.*

Matematik

Ämnets syfte:

- *använda matematikens uttrycksformer för att samtala om, argumentera och redogöra för frågeställningar, beräkningar och slutsatser,*
- *formulera och lösa problem med hjälp av matematik samt värdera valda strategier och metoder.*

Centralt innehåll:

- *Procent för att uttrycka förändring och förändringsfaktor samt beräkningar med procent i vardagliga situationer och i situationer inom olika ämnesområden.*
- *Rimlighetsbedömning vid uppskattningar och beräkningar i vardagliga och matematiska situationer och inom andra ämnesområden.*
- *Tabeller, diagram och grafer samt hur de kan tolkas och användas för att beskriva resultat av egna och andras undersökningar.*
- *Matematisk formulering av frågeställningar utifrån vardagliga situationer och olika ämnesområden.*

Historia

Ämnets syfte:

- *kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap.*

Centralt innehåll:

- *Vad begreppen kontinuitet och förändring, förklaring, källkritik och identitet betyder och hur de används i historiska sammanhang.*

Religion

Ämnets syfte:

- *resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar utifrån etiska begrepp och modeller.*

Centralt innehåll:

- *Vardagliga moraliska dilemman. Analys och argumentation utifrån etiska modeller, till exempel konsekvens- och pliktetik.*
- *Föreställningar om det goda livet och den goda människan kopplat till olika etiska resonemang, till exempel dygdetik.*
- *Etiska begrepp som kan kopplas till frågor om hållbar utveckling, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar, till exempel frihet och ansvar.*

Biologi

Syfte:

- *använda kunskaper i biologi för att granska information, kommunicera och ta ställning i frågor som rör hälsa, naturbruk och ekologisk hållbarhet.*

Centralt innehåll:

- *Källkritisk granskning av information och argument som eleven möter i olika källor och samhällsdiskussioner med koppling till biologi.*

Teknik

Syfte:

- *värdera konsekvenser av olika teknikval för individ, samhälle och miljö,*
- *analysera drivkrafter bakom teknikutveckling och hur tekniken har förändrats över tid.*

Centralt innehåll:

- *Internet och andra globala tekniska system. Systemens fördelar, risker och sårbarhet.*
- *Samband mellan teknisk utveckling och vetenskapliga framsteg. Hur tekniken har möjliggjort vetenskapliga upptäckter och hur vetenskapen har möjliggjort tekniska innovationer.*

Kemi

Ämnets syfte:

- *använda kunskaper i kemi för att granska information,*
- *kommunicera och ta ställning i frågor som rör energi, miljö, hälsa och samhälle,*

Centralt innehåll:

- *Källkritisk granskning av information och argument som eleven möter i olika källor och samhällsdiskussioner med koppling till kemi.*
- *Människans användning av energi- och naturresurser lokalt och globalt samt vad det innebär för en hållbar utveckling.*
- *Innehållet i mat och drycker och dess betydelse för hälsan.*

Geografi

Syfte:

- *analysera hur naturens egna processer och människors verksamheter formar och förändrar livsmiljöer i olika delar av världen,*
- *utforska och analysera samspel mellan människa, samhälle och natur i olika delar av världen.*

Centralt innehåll:

- *Sårbara platser och naturgivna risker och hot, till exempel översvämningar, torka och jordbävningar, och vilka konsekvenser det får för natur- och kulturlandskapet.*
- *Intressekonflikter om naturresurser, till exempel om tillgång till vatten och mark.*
- *Klimatförändringar, olika förklaringar till dessa och vilka konsekvenser förändringarna kan få för människan, samhället och miljön i olika delar av världen.*

Hem och konsumentkunskap

Syfte:

- *värdera val och handlingar i hemmet och som konsument samt utifrån perspektivet hållbar utveckling.*

Centralt innehåll:

- *Ställningstaganden vid val av varor och tjänster, till exempel vid inköp av kläder, livsmedel och resor utifrån perspektiven ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet.*
- *Hur livsmedel och andra varor produceras och transporteras och hur de påverkar miljö och hälsa.*

Idrott och hälsa

Syfte:

- *utveckla kunskaper om vad som påverkar den fysiska förmågan och hur man kan påverka sin hälsa genom hela livet.*

Centralt innehåll:

- *Olika definitioner av hälsa, samband mellan rörelse, kost och hälsa och sambandet mellan beroendeframkallande medel och ohälsa.*

Övning 1: Fakta eller åsikt?

I dagens snabba informationsflöde är det viktigt att utveckla förmågor i att kritiskt kunna granska och värdera information. Det går att använda statistik på olika sätt för att föra fram ens åsikt. Ibland kan det vara svårt att avgöra vad som är fakta och vad som är åsikt.

I den här övningen får eleverna gruppvis få argumentera för en åsikt inom ett ämne. Till deras hjälp har de dels grundfakta, dels möjligheten att söka mer fakta på internet. De får sedan forma det budskap de vill utifrån fakta som de själva väljer. I övningens andra del får eleverna sedan granska varandras argumentation och det sätt på vilket de presenterat sin fakta.

Tidsåtgång: 90-120 min.

Förberedelse för pedagogen:

- Dela in eleverna i 6 grupper (2 grupper per ämne, en JA-sida och en NEJ-sida)

Material

- Eleverna behöver ha tillgång till minst ett digitalt verktyg per grupp (dator eller surfplatta).
- Skriv ut elevbladen eller lägg upp dem på en gemensam lärplattform.

Fakta eller åsikt?

I dagens snabba informationsflöde är det viktigt att utveckla förmågor i att kritiskt kunna granska och värdera information. Det går att använda statistik på olika sätt för att föra fram ens åsikt. Ibland kan det vara svårt att avgöra vad som är fakta och vad som är åsikt.

I den här övningen kommer ni gruppvis få spela en JA-sida eller en NEJ-sida som båda kommer att få tillgång till samma fakta om ett visst ämne. Utöver det får ni i uppdrag att använda annan fakta så att det gynnar er åsikt. Därefter ska ni göra en oberoende granskning av varandras sätt att presentera fakta på.

DEL 1 – Argumentera för er sak

Använd fakta på ett sådant sätt så att det stärker er åsikt.

Exempel:

Ska vi vaccinera oss mot svininfluensan såsom vi gjorde 2009?

En grupp tycker att vi ska vaccinera oss mot svininfluensan (JA-sidan) och en grupp tycker inte att vi ska vaccinera oss mot svininfluensan (NEJ-sidan). De får samma grundfakta:

- 1.** Olika sjukdomar, t.ex. influensa, kan spridas snabbt till många länder och människor. När nya typer av influensa sprids är det ingen som är immun mot dem.¹
- 2.** Symptomen för influensa varierar, från hög feber och muskelvärk, till mildare symptom som en lättare förkylning. Enstaka personer blir allvarligt sjuka och varje år kan dödsfall relateras till influensa.²
- 3.** Regeringen gav i slutet av augusti 2009 en miljard kronor extra till landstingen för kostnader för att alla skulle kunna vaccinera sig.³
- 4.** Efter vaccinationen insjuknade mer än 200 barn och flera unga vuxna i narkolepsi, vilket är fler än fyra gånger så många personer än vanligt.⁴

1 Information från Krisinformation.se som är en webbplats som förmedlar information från myndigheter till allmänheten. <https://www.krisinformation.se/handelser-och-storningar/2009/influensa-ah1n1-svininfluensan>

2 Från Folkhälsomyndigheten. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/smittsamma-sjukdomar/influensa/>

3 Samma som nr.3

4 Om narkolepsi. Från socialstyrelsen <http://www.socialstyrelsen.se/ovanligadiagnoser/narkoleps>

Exempel på hur JA-sidan kan presentera fakta:

"Influensa kan spridas snabbt till många länder och människor. Ingen är immun när nya typer av influensan sprids."

"Man kan få hög feber, muskelvärk och riskerar att dö. Varje år dör människor i influensa."

"Kostade en miljard att vaccinera, men om svininfluensan hade återkommit i en andra våg hade vi kunnat haft miljontals döda på kort tid, havererad sjukvård och kraschad ekonomi." (Debattartikel i Svenska Dagbladet)

Exempel på hur NEJ-sidan kan presentera fakta:

"Inte så allvarliga symptom, endast enstaka dödsfall varje år"

"En hel miljard EXTRA i kostnader för vaccination"

"Mer än 200 barn och flera unga insjuknade i narkolepsi, som verkligen är en allvarlig sjukdom"

"Daniela Dahl, som går sista året på gymnasiet, fick narkolepsi av vaccinationssprutan. Hon berättar om längtan efter att kunna skratta igen, utan att falla ihop på golvet." (Svenska dagbladet).

Det som de olika sidorna från exemplet har gjort, är att de har:

Valt ut saker ur grundfakta som gynnar deras åsikt.

Valt bort saker ur grundfakta som inte gynnar deras åsikt.

Använt ytterligare fakta (med källhänvisning) som stödjer åsikten.

Vridit och vänt på siffrorna.

Använt förstärkande uttryck:

Använt sig av argument som triggar igång känslor

Ämne 1: Ska vi jaga varg? – JA eller Nej?

Grundfakta

- 1.** Vargen ansågs vara utrotad i Sverige på 1970-talet. Men dök upp igen 1977. I Sverige finns det mellan 280–460 vargar.¹
- 2.** Under åren 2009–2011 har mellan 200–500 tamdjur blivit angripna.²
- 3.** Det totala antalet får i Sverige är ca: 610 000 får. För första gången på ett antal år minskade totala antalet får i Sverige jämfört med året innan.³
- 4.** 30–50 hundar skadas eller dödas varje år efter konfrontationer med varg. (framför allt jakthundar)⁴
- 5.** Vargen är kapabel att döda en människa. Risken är dock ytterst liten i Skandinavien – senast detta skedde i Sverige var 1820 och det rörde sig då om en halvtam varg i Gästrikland.⁵

1 Fakta om varg 2016-2017 Från Naturvårdsverkets hemsida. <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Vaxter-och-djur/Rovdjur/Fakta-om-varg/>

2 Svensk fårnäring, en lägesrapport 2012. Statistik från Jordbruksverket. https://www.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/Amnesomraden/Statistik,%20fakta/Annan%20statistik/Statistikrapport/Statistikrapport2012_07/Statistikrapport2012_7/201207._kommentarer.htm

3 Samma som nr. 2

4 Från Viltskadecenter.se. Länkat från Sveriges Lantbruksuniversitet http://www.viltskadecenter.se/images/stories/Publikationer/om_du_moter_varg_2012.pdf

5 Samma som nr. 4.

Rollkort: Ska vi jaga varg?

JA

Ni kommer från *Svenska Vargjaktförbundet*.

Instruktioner:

- Titta på grundfaktan. Välj ut det ni vill presentera för att få folk att tycka som ni gör. Stryk under eller ringa in.
- Stryk över det ni inte vill presentera.
- Kolla andra källor. Googla på t.ex. vargjakt. Ta fram minst två punkter som stödjer det ni tycker. Ange källa!
- Skriv ner i punktform 3–6 punkter där ni argumenterar för er sak.

Vi ska jaga varg därför att:

Tips!

Vrid och vänd på siffrorna. Är det ett spann mellan t.ex. 300-500. Välj alltid det som gynnar er åsikt. Står det 10 % kan ni skriva var tionde, det låter på ett annat sätt.

Använd förstärkande uttryck:

Så mycket som.....

Så lite som.....

Över hälften....

Inte ens hälften.....

Uppemot....

Knappt....

Använd er av argument som skapar starka känslor. Exempelvis ett citat från någon som uttalat sig om ämnet och är rädd.

Ljug inte.

Ni får inte hitta på egna fakta.

Rollkort: Ska vi jaga varg?

NEJ

Ni kommer från *föreningen Vargens Rätt*.

Instruktioner:

- Titta på grundfaktan. Välj ut det ni vill presentera för att få folk att tycka som ni gör. Stryk under eller ringa in.
- Stryk över det ni inte vill presentera.
- Kolla andra källor. Googla på t.ex. vargjakt. Ta fram minst två punkter som stödjer det ni tycker. Ange källa!
- Skriv ner i punktform 3–6 punkter där ni argumenterar för er sak.

Vi ska inte jaga varg därför att:

Tips!

Vrid och vänd på siffrorna. Är det ett spann mellan t.ex. 300-500. Välj alltid det som gynnar er åsikt. Står det 10 % kan ni skriva var tionde, det låter på ett annat sätt.

Använd förstärkande uttryck:

Så mycket som.....

Så lite som.....

Över hälften....

Inte ens hälften.....

Uppemot....

Knappt....

Använd er av argument som skapar starka känslor. Exempelvis ett citat från någon som uttalat sig om ämnet och är rädd.

Ljug inte.

Ni får inte hitta på egna fakta.

Ämne 2: Ska vi förbjuda sociala medier?

Grundfakta

- 1.** För en majoritet av svenskar är internet den viktigaste informationskällan.¹
- 2.** 62 % av alla 13-16 åringar använder internet mer än 3 timmar om dagen. Det är en fördubbling sedan 2010.²
- 3.** 25 % av alla 13-16-åringar känner någon som har råkat ut för att någon varit elak mot dem via internet.³
- 4.** Sociala medier spelade en stor roll i flodöversvämningen i North Dakota i USA. Viktig information från myndigheter kunde spridas genom sociala medier.⁴
- 5.** 59 % av alla 13-15 åringar tycker att de spenderar "lagom mycket tid" på sociala medier. 30 % tycker att de spenderar "för mycket tid" på sociala medier och 4 % tycker att de spenderar "för lite tid".⁵

1 Från rapporten: Svenskarna och internet 2016 - En årlig studie av svenska folkets internetvanor. Bakom rapporten står IIS Internetstiftelsen i Sverige. <http://www.soi2016.se/bra-och-daligt-med-internet/det-basta-med-internet/>

2 Från rapporten: Unga och medier 2017. Bakom rapporten står Statens medieråd - en myndighet som ska verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan. <https://statensmedierad.se/download/18.7b0391dc-15c38ffbccd9a238/1496243409783/Ungar%20och%20medier%202017.pdf>

3 Samma som nr 2.

4 Från rapporten: En kunskapsöversikt om krishantering, kriskommunikation och sociala medier 2014. Författare Mats Eriksson på mitt-universitetet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:767554/FULLTEXT01.pdf>

5 Samma som nr 2.

Rollkort: Ska vi förbjuda sociala medier?

JA

Ni kommer från föreningen *Logga ut!*

Instruktioner:

- Titta på grundfaktan. Välj ut det ni vill presentera för att få folk att tycka som ni gör. Stryk under eller ringa in.
- Stryk över det ni inte vill presentera.
- Kolla andra källor. Googla på t.ex. vargjakt. Ta fram minst två punkter som stödjer det ni tycker. Ange källa!
- Skriv ner i punktform 3–6 punkter där ni argumenterar för er sak.

Vi ska förbjuda sociala medier för att:

Tips!

Vrid och vänd på siffrorna. Är det ett spann mellan t.ex. 300-500. Välj alltid det som gynnar er åsikt. Står det 10 % kan ni skriva var tionde, det låter på ett annat sätt.

Använd förstärkande uttryck:

Så mycket som.....

Så lite som.....

Över hälften....

Inte ens hälften.....

Uppemot....

Knappt....

Använd er av argument som skapar starka känslor. Exempelvis ett citat från någon som uttalat sig om ämnet och är rädd.

Ljug inte.

Ni får inte hitta på egna fakta.

Rollkort: Ska vi förbjuda sociala medier?

NEJ

Ni kommer från *Sociala Medierförbundet*

Instruktioner:

- Titta på grundfaktan. Välj ut det ni vill presentera för att få folk att tycka som ni gör. Stryk under eller ringa in.
- Stryk över det ni inte vill presentera.
- Kolla andra källor. Googla på t.ex. vargjakt. Ta fram minst två punkter som stödjer det ni tycker. Ange källa!
- Skriv ner i punktform 3–6 punkter där ni argumenterar för er sak.

Vi ska inte förbjuda sociala medier för att:

Tips!

Vrid och vänd på siffrorna. Är det ett spann mellan t.ex. 300-500. Välj alltid det som gynnar er åsikt. Står det 10 % kan ni skriva var tionde, det låter på ett annat sätt.

Använd förstärkande uttryck:

Så mycket som.....

Så lite som.....

Över hälften....

Inte ens hälften.....

Uppemot....

Knappt....

Använd er av argument som skapar starka känslor. Exempelvis ett citat från någon som uttalat sig om ämnet och är rädd.

Ljug inte.

Ni får inte hitta på egna fakta.

Ämne 3: Ska vi äta kött?

Grundfakta

1. Animalieproduktionen står för cirka 15 procent av världens totala utsläpp av växthusgaser.¹ Resande står för 28 % och energi står för 14 % av medelgöteborgarens utsläpp.²
2. Enligt livsmedelsverket behöver vi 50-70 gram protein per dag. Kött innehåller mycket protein.³
3. Sojaprotein är en bra källa till protein och kan ersätta kött eller fisk i kosten.⁴ Odlingen av soja förstör naturområden när skog och gräsmarker omvandlas till jordbruksmark.⁵
4. Kött producerat i Sverige får högt betyg av Världsnaturfonden (bl.a. djurens välfärd) men anses fortfarande påverka klimatet negativt.⁶
5. Artrikedomen, eller den biologiska mångfalden, riskerar att minska om betesdjuren skulle försvinna.⁷

1 Från Jordbruksverket. <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/miljoklimat/begransadklimatpaverkan/kottochklimat.4.32b12c-7f12940112a7c800011009.html>

2 Från rapporten Klimatomställning 2.0. Från forskningsorganisationen Mistra Urban Futures. https://www.mistraurbanfutures.org/files/klimatomtallning_goteborg_2.0_mistra_urban_futures_report_2014_02_1.pdf

3 Från Livsmedelsverket. https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/naringsamne/protein? t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7P-hCfg%3d%3d& t_q=protein& t_tags=language%3asv%2csiteid%3a67f9c486-281d-4765-ba72-ba3914739e3b& t_ip=82.193.168.86& t_hit.id=Livs_Common_Model_PageTypes_ArticlePage/ 08b87e3e-8ae0-45c2-a552-625c4328fd5e_sv& t_hit.pos=1

4 Samma som nr. 3

5 Från Världsnaturfonden. <http://www.wwf.se/wwfs-arbete/ekologiska-fotavtryck/palmolja-soja-och-forandrade-marknader/1551375-soja-en-viktig-proteinkalla>

6 Från Rapporten köttguiden. Från Världsnaturfonden. http://www.wwf.se/source.php/1595845/14-8929-WWF-Kottguiden_150608.pdf

7 Från Rapporten Köttguiden. Från Världsnaturfonden. Kommentar: Vi är medvetna om att Världsnaturfonden ej kan betraktas som en neutral källa såsom t.ex. en myndighet. Vi har valt att hämta information därifrån för att det går att använda fakta för att både argumentera för och emot köttätande.

Rollkort: Ska vi äta kött?

JA

Ni kommer från Svenska Köttföreningen.

Instruktioner:

- Titta på grundfaktan. Välj ut det ni vill presentera för att få folk att tycka som ni gör. Stryk under eller ringa in.
- Stryk över det ni inte vill presentera.
- Kolla andra källor. Googla på t.ex. vargjakt. Ta fram minst två punkter som stödjer det ni tycker. Ange källa!
- Skriv ner i punktform 3-6 punkter där ni argumenterar för er sak.

Vi ska äta kött för att:

Tips!

Vrid och vänd på siffrorna. Är det ett spann mellan t.ex. 300-500. Välj alltid det som gynnar er åsikt. Står det 10 % kan ni skriva var tionde, det låter på ett annat sätt.

Använd förstärkande uttryck:

Så mycket som.....

Så lite som.....

Över hälften....

Inte ens hälften.....

Uppemot....

Knappt....

Använd er av argument som skapar starka känslor. Exempelvis ett citat från någon som uttalat sig om ämnet och är rädd.

Ljug inte.

Ni får inte hitta på egna fakta.

Rollkort: Ska vi äta kött?

NEJ

Ni kommer från *föreningen Svenska Vegetarianer*.

Instruktioner:

- Titta på grundfaktan. Välj ut det ni vill presentera för att få folk att tycka som ni gör. Stryk under eller ringa in.
- Stryk över det ni inte vill presentera.
- Kolla andra källor. Googla på t.ex. vargjakt. Ta fram minst två punkter som stödjer det ni tycker. Ange källa!
- Skriv ner i punktform 3–6 punkter där ni argumenterar för er sak.

Vi ska inte äta kött för att:

Tips!

Vrid och vänd på siffrorna. Är det ett spann mellan t.ex. 300-500. Välj alltid det som gynnar er åsikt. Står det 10 % kan ni skriva var tionde, det låter på ett annat sätt.

Använd förstärkande uttryck:

Så mycket som.....

Så lite som.....

Över hälften....

Inte ens hälften.....

Uppemot....

Knappt....

Använd er av argument som skapar starka känslor. Exempelvis ett citat från någon som uttalat sig om ämnet och är rädd.

Ljug inte.

Ni får inte hitta på egna fakta.

Övning 2: Sant eller falskt?

I den stora mängd information som flödar kan det vara svårt att skilja sanning från osanning. Det är viktigt att ta ett steg tillbaka och fundera på: "stämmer detta?"

I den här övningen får eleverna läsa fyra artiklar. Två är hämtade från etablerade svenska medier som i artiklarna hänvisar till forskning och kan betraktas vara sanna. Två är helt påhittade och har ett innehåll som inte stämmer med verkligheten. Deras uppgift är att analysera vilka som sanna och vilka som är falska.

Tidsåtgång: 40-60 min

Förberedelse för pedagogen:

- Låt eleverna jobba enskilt eller i grupper om 2-3 personer

Material

- Skriv ut artiklar och elevblad eller lägg upp dem på en gemensam lärplattform.

Instruktioner

- Dela först ut artiklarna som handlar om sociala medier.
- Låt eleverna arbeta med artiklarna, självständigt eller i mindre grupper.
- Avslöja vilken artikel som är sann/falsk. Gå igenom facit och ha en efterdiskussion med eleverna.
- Dela ut artiklarna som handlar om arkeologi. Gå sedan igenom facit och håll ytterligare en efterdiskussion.

Beroende på elevernas kunskapsnivå kan du välja om du vill ge dem dessa verktyg innan de börjar granska artiklarna. Detta kan du även använda i en efterdiskussion.

- **Vem** är det som påstår något i artikeln. Verkar hen vara någon som vanligtvis kan mycket om ämnet? Är det en forskare på ett universitet, eller har någon hittat på det själv?
- **Hur** är undersökningen som beskrivs i artikeln genomförd? Har man gjort en studie med ett stort antal individer eller har man bara frågat ett fåtal personer?
- Gör en **sökning på internet**, på Google eller någon annan sökmotor. Kommer det upp texter som säger ungefär samma sak som det som står i artikeln? Hittar du personerna som artikeln refererar till. Om de är forskare bör du hitta mer information om dem på internet.
- Tycker du att det som står i artikeln verkar **rimligt**, stämmer det överens med saker du har lärt dig tidigare?

Artiklar om sociala medier

Artikel 1:

Sociala medier försämrar din sömn

Många unga personer upplever sömnsvårigheter. En av de största orsakerna till detta är sociala medier och att surfplattan och mobilen finns nära till hands när det är dags att gå och lägga sig för att sova.

I en undersökning med drygt 3000 medverkande personer framgår att många har problem med att sova. En anledning är användningen av sociala medier. Nästan hälften av unga personer i undersökningen i åldrarna 15-29 upplever att de sover sämre idag än för fem år sedan. Samtidigt uppger 4 av 5 i samma åldersgrupp att de tar med sig digitala prylar när de går och lägger sig.

– Själva användningen av sociala medier gör att man varvar upp. För att sova måste hjärnan varva ned, säger Torbjörn Åkerstedt, professor på Karolinska institutet.

Enligt Åkerstedt påverkar användningen av sociala medier oss på olika sätt. Hjärnan går igång istället för att varva ner, och det blåa ljuset som skärmarna avger kan lura kroppen att tro att det är dag. I längden kan sömnsvårigheter leda till fysiska besvär såsom hjärt- och kärlsjukdomar, och psykiska besvär i form av ångest och depression.

Artikel 2:

Sociala medier ökar din lycka

Sociala medier gör dig gladare. Det är slutsatsen i en ny rapport framtagen på uppdrag av företaget Happycats. Genom att bland annat fler människor ser korta roliga klipp ökar den samlade mängden endorfiner hos befolkningen.

Rapportens resultat baseras på observationer och elektroniska mätningar av en grupp på 5 noga utvalda personer. Studien visar att personernas lycka ökade något genom att dela med sig av roliga upplevelser till andra, men främst är det delningar av roliga klipp som visar sig vara positivt. Hälften av alla deltagarna i studien log så brett att tänderna visades när de såg på filmer med roliga djur.

– En kortfilm med klipp på hundar som jagar efter sin egen svans genererade så mycket endorfiner hos de människor vi undersökte att det såg ut som att de var nyförälskade, säger Torsten Svensson, projektledare på Happycats.

Torsten Svensson ser en tydlig koppling mellan sociala medier och lycka. När försökspersonerna fick se längre filmer på en större skärm utan roliga djur var det endast 10 procent av de medverkande personerna som log. Endorfinnivån förblev även den oförändrad.

Artiklar om arkeologi

Artikel 1:

Smältande isar är en guldgruva för arkeologer

Den globala uppvärmningen gör att många arkeologiska fynd som legat gömda under isen smälter fram. En kombination av arkeologi och glaciologi har skapat ett nytt forskningsområde: glaciärarkeologi.

När isen smälter i fjällområden till följd av den globala uppvärmningen öppnar sig nya möjligheter att lära oss mer om både klimatet och människorna som levat tidigare. I Oppland i södra Norge har så många som 2000 isfynd gjorts vilket är flest i hela världen. Arkeologer har hittat bland annat kläder, jaktvapen och skidor. Fynden avslöjar vilken typ av aktiviteter som försiggått i området och det kan i sin tur berätta om människorna som levat på platsen.

Resultaten har publicerats i Royal Society Open Science. Några av fynden kan dateras så långt tillbaka i tiden som 4000 år före Kristus, alltså över 1000 år före pyramiderna byggdes i Giza i Egypten. Föremålen som hittats talar inte bara om för oss hur människor har levat i området, utan också om hur klimatet har skiftat genom århundradena.

Per Holmlund, professor i glaciologi vid Stockholms universitet, tror att även de svenska fjällen kan vara en plats för stora fynd i framtiden.

– Forskarna gör en fin sammanställning av föremålen över tid. Det är väldigt kul att de uppmärksammar fynden, i Norge har man ju hittat kolossalt mycket, säger Per Holmlund

Artikel 2:

Historiskt fynd hittat i Nya Lödöse

I samband med bygget av den nya Gamlestadstorget har arkeologer grävt ut den tidigmoderna staden Nya Lödöse. Under utgrävningen gjordes ett historiskt fynd som visar på stadens stora betydelse under medeltiden.

Det var under den sista veckan på utgrävningen av området kring Gamlestadstorget som de historiska fynden gjordes. Under en stängd visning av området för en grupp studenter hittades en oöppnad stenkista. På kistan låg förutom böcker med runinskriftioner och kinesiska tecken också en stor mängd te av olika smaker, samt siden och porslin av högsta kvalitet.

– Man slutar aldrig att förvånas vid en utgrävning som denna, säger arkeolog Mira Månsson, som följt den senaste tidens utveckling på distans från sin arbetsplats på Universitetet i Mansfield i Storbritannien. I kistan låg förutom böcker med runinskriftioner och kinesiska tecken också en stor mängd te av olika smaker, samt siden och porslin av högsta kvalitet.

Mira Månsson menar att fyndet bekräftar vad arkeologer länge misstänkt, att människorna i Västsverige under tidig medeltid hade en etablerad handel med Kina och Sydostasien.

– Jag hoppas nu att detta kommer leda till, inte bara en ökad förståelse för svensk medeltid, utan också till fler satsningar på forskning inom Västostasienområdet, säger Mira Månsson.

Källkritiska kommentarer – Artiklar om sociala medier

Artikel 1:

Sociala medier försämrar din sömn

Många unga personer upplever sömnsvårigheter. En av de största orsakerna till detta är sociala medier och att surfplattan och mobilen finns nära till hands när det är dags att gå och lägga sig för att sova.

I en undersökning med drygt **3000 medverkande personer**¹ framgår att många har problem med att sova. En anledning är användningen av sociala medier. **Nästan hälften av unga personer i undersökningen i åldrarna 15-29 upplever att de sover sämre idag än för fem år sedan. Samtidigt uppger 4 av 5 i samma åldersgrupp att de tar med sig digitala prylar när de går och lägger sig**².

– Själva användningen av sociala medier gör att man varvar upp. För att sova måste hjärnan varva ned, säger **Torbjörn Åkerstedt, professor på Karolinska institutet**³.

Enligt Åkerstedt påverkar användningen av sociala medier oss på olika sätt. Hjärnan går igång istället för att varva ner, och det blåa ljuset som skärmarna avger kan lura kroppen att tro att det är dag. I längden kan sömnsvårigheter leda till fysiska besvär såsom hjärt- och kärlsjukdomar, och psykiska besvär i form av ångest och depression.

1. Ett stort antal personer medverkade i undersökningen.
2. Undersökningen visar ett samband mellan försämrad sömn och användning av sociala medier.
3. Torbjörn Åkerstedt som uttalar sig om undersökningens resultat är professor knuten till ett stressforskningsinstitut och professor på Karolinska institutet.

Även om artikeln är sann och är baserad på seriös forskning så behöver det inte betyda att slutsatsen är sann för alla människor. Det finns säkert de som inte får några sömnproblem kopplade till sociala medier.

Källa: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sociala-medier-bakom-forsamrad-somn-hos-unga>

Publicerad: 7 mars 2016

Källkritiska kommentarer – Artiklar om sociala medier

Artikel 2:

Sociala medier ökar din lycka

Sociala medier gör dig gladare. Det är slutsatsen i en ny rapport framtagen på uppdrag av företaget Happycats. Genom att bland annat fler människor ser korta roliga klipp ökar den samlade mängden endorfiner hos befolkningen.

Rapportens resultat baseras på observationer och elektroniska mätningar av en grupp på **5 noga utvalda personer**¹. Studien visar att personernas lycka ökade något genom att dela med sig av roliga upplevelser till andra, men främst är det delningar av roliga klipp som visar sig vara positivt. **Hälften av alla deltagarna i studien**² log så brett att tänderna visades när de såg på filmer med roliga djur.

– En kortfilm med klipp på hundar som jagar efter sin egen svans genererade så mycket endorfiner hos de människor vi undersökte att det såg ut som att de var nyförälskade, säger **Torsten Svensson, projektledare på Happycats**³.

Torsten Svensson ser en tydlig **koppling mellan sociala medier och lycka**⁴. När försökspersonerna fick se längre filmer på en större skärm utan roliga djur var det endast 10 procent av de medverkande personerna som log. Endorfinnivån förblev även den oförändrad.

1. En liten grupp noga utvalda personer – det är inte så många och genom att välja ut dem noggrant minskar också trovärdigheten.
2. Siffrorna går inte ihop. Hur många personer är hälften av 5?
3. En projektledare är en något oklar titel i forskningssammanhang. Torsten arbetar också på företaget som beställt undersökningen. Kan företaget ha ett intresse av resultatet som undersökningen presenterar?
4. Det kan mycket väl vara så att man blir glad av att titta på roliga klipp. Kopplingen sociala medier och lycka går inte riktigt att göra utifrån den forskning som bedrivits. Det krävs mer data för att göra en sådan koppling på vetenskaplig grund.

Källkritiska kommentarer – Artiklar om arkeologi

Artikel 1:

Smältande isar är en guldgruva för arkeologer

Den globala uppvärmningen gör att många arkeologiska fynd som legat gömda under isen smälter fram. En kombination av arkeologi och glaciologi har skapat ett nytt forskningsområde: glaciärarkeologi.

När isen smälter i fjällområden till följd av den globala uppvärmningen öppnar sig nya möjligheter att lära oss mer om både klimatet och människorna som levt tidigare. I Oppland i södra Norge har så många som **2000 isfynd**¹ gjorts vilket är flest i hela världen. Arkeologer har hittat bland annat kläder, jaktvapen och skidor. Fynden avslöjar vilken typ av aktiviteter som försiggått i området och det kan i sin tur berätta om människorna som levt på platsen.

Resultaten har publicerats i Royal Society Open Science². Några av fynden kan dateras så långt tillbaka i tiden som **4000 år före Kristus, alltså över 1000 år före pyramiderna byggdes i Giza i Egypten**³. Föremålen som hittats talar inte bara om för oss hur människor har levt i området, utan också om hur klimatet har skiftat genom århundradena.

Per Holmlund, professor i glaciologi vid Stockholms universitet⁴, tror att även de svenska fjällen kan vara en plats för stora fynd i framtiden⁵.

– Forskarna gör en fin sammanställning av föremålen över tid. Det är väldigt kul att de uppmärksammar fynden, i Norge har man ju hittat kolossalt mycket, säger Per Holmlund

1. Väldigt många fynd har gjorts. Detta verkar tyda på att det finns mycket gömt under isarna och skulle kunna medföra mycket forskning i framtiden.
2. Undersökningens resultat är publicerade och går att söka efter. <http://rsos.royalsocietypublishing.org/content/5/1/171738>
3. Fakta i artikeln stämmer och går att kontrollera. www.ne.se
4. En professor från Stockholms universitet uttalar sig också om resultaten.
5. Det är lätt att få uppfattningen att artikeln är positiv till den globala uppvärmningen, men det enda som står är att issmältningen gör att fler arkeologiska fynd går att hitta.

Källa: <https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/smaltande-isar-guldgruva-for-arkeologer>

Publicerad: 24 januari 2018

Källkritiska kommentarer – Artiklar om arkeologi

Artikel 2:

Historiskt fynd hittat i Nya Lödöse

I samband med bygget av den nya Gamlestadstorget har arkeologer grävt ut den tidigmoderna staden Nya Lödöse¹. Under utgrävningen gjordes ett historiskt fynd som visar på stadens stora betydelse under medeltiden.

Det var under den sista veckan på utgrävningen av området kring Gamlestadstorget som de historiska fynden gjordes. **Under en stängd visning av området för en grupp studenter**² hittades en öppnad stenkista. På kistan låg förutom böcker med runinskriftioner och kinesiska tecken också en stor mängd te av olika smaker, samt siden och porslin av högsta kvalité.

– Man slutar aldrig att förvånas vid en utgrävning som denna, säger arkeolog Mira Månsson, som **följt den senaste tidens utveckling på distans**⁴ från sin arbetsplats på **Universitetet i Mansfield**⁵ i Storbritannien. I kistan låg förutom böcker med runinskriftioner och kinesiska tecken också en stor mängd te av olika smaker, samt siden och porslin av högsta kvalité.

Mira Månsson menar att fyndet bekräftar vad arkeologer länge misstänkt, att människorna i Västsverige under tidig medeltid hade en etablerad handel med Kina och Sydostasien.

– Jag hoppas nu att detta kommer leda till, inte bara en ökad förståelse för svensk medeltid, utan också till fler satsningar på **forskning inom Västostasienområdet**⁶, säger Mira Månsson.

1. Detta stämmer. Det finns en arkeologisk utgrävning av den tidigmoderna staden Nya Lödöse där Gamlestaden idag ligger. <http://www.stadennyalodose.se/>
2. Fynden gjordes under en stängd visning.
3. "Göta Ostindiska Companie" finns inte och har inte funnits.
4. Arkeologen som uttalar sig har följt utvecklingen på distans och...
5. ... Mansfield i Storbritannien har inget universitet. Går det att lite på "arkeologen" härifrån? Hon är dessutom påhittad. Det finns ingen information på internet om någon arkeolog som heter Mira Månsson.
6. Västostasienområdet är inget riktigt forskningsområde utan ett påhittat sådant.

Tips & länkar

Här följer en rad tips och länkar till annat material om källkritik.

Skolverket

Skolverket har tagit fram två checklistor för källkritik. De finns att ladda ned här. Klicka på bilderna så länkas du checklistorna.¹

Statens medieråd

Statens medieråd² har tagit fram en mängd färdiga lektioner för dig att använda i din undervisning. Övningarna är mellan 60-120 minuter långa.

Där finns bland annat diskussionsbaserade övningar om bland annat kränkningar och anonymitet på nätet, övningar om reklam, konspirationsteorier och om metoder för att påverka andra. Du hittar också övningar där eleverna får kartlägga sin egen medieanvändning och vilken typ av information de tar del av.

Lektionerna hittar du under olika teman som till exempel, Det förändrade medielandskapet...

- och våra relationer
- och vinklade budskap
- och demokratin

Klicka på den gulmarkerade texten så länkas du vidare till lektionsmaterialet³:

#MIKFÖRMIG

Statens medieråd har producerat en film kopplat till övningar om propaganda och om metoder att påverka andra: *Det nya hotet - En film om vinklade budskap*.

Filmen visar bland annat hur man kan jobba med att trigga igång känslor i propagandasyfte. Den är cirka 7 minuter lång. Klicka på bilden så länkas ni vidare till filmen.

1 https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-en-skild-publikation?_xurl=http://www5.skolverket.se/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3512.pdf?k%3D3512
https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-en-skild-publikation?_xurl=http://www5.skolverket.se/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf3516.pdf?k%3D3516

2 Statens medieråd är en myndighet som verkar för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan.
<https://statensmedierad.se/omstatensmedierad.213.html>

3 <https://statensmedierad.se/larrommedier/mikformigdigitalutbildning.1871.html>

Internetstiftelsen

<https://digitalalektioner.iis.se/#search>

Internetstiftelsen i Sverige är en oberoende, allmännyttig organisation som verkar för en positiv utveckling av internet. De står bland annat för toppdomänen .se. De har tagit fram ett antal övningar om källkritik på internet för åk 7-9.

Viralgranskaren

<http://media.metro.se/Lilla-Viralgranskaren.pdf>

Viralgranskaren är en avdelning på tidningen Metro. De har tagit fram en lärarhandledning i källkritik, med lektioner för elever i åldrarna 6-11 samt 12-18 år. Många av övningarna går ut på att eleverna ser en film med efterföljande diskussioner.

Mediekompass

<http://www.mediekompass.se/>

Bakom denna sida står svenska medieföretag och tidningsutgivarna. Här hittar ni lektionstips om bland annat källkritik och media.

Forum för levande historia

Forum för levande historia är en myndighet under kulturdepartementet vars uppdrag är att främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i förintelsen. De har tagit fram övningar om källkritik för åk 7-9.

<https://www.levandehistoria.se/klassrummet>

Digitala verktyg

För att stötta lärprocessen finns här förslag på digitala redskap. Välj själv vilka verktyg som passar just din verksamhet eller grupp.

Mentimeter

Mentimeter är ett verktyg för att skapa undersökningar i nutid. Eleverna kan svara direkt på en frågeställning via smartphone, dator eller lärplatta. Ett exempel är ordmoln där svaren och gruppens tankar växer fram, synliggörs och tydliggörs. Mentimeter skapar möjligheter för direkt feedback.

Kostnad för verktyget: Gratis.

Finns tillgängligt på: App Store samt Google play.

www.mentimeter.com

Padlet

Med Padlet skapar du gemensamma arbetsytor och anslagstavlor online. Varje Padlet går att ha privat eller delad med andra. Du kan arbeta med foto, bild, text, dokument och ljud.

Kostnad för verktyget: Gratis

Finns tillgängligt: App Store

www.padlet.com

Prezi

Genom Prezi kan du enkelt skapa presentationer med texter, bilder och symboler. Presentationen blir levande genom animeringar och zoom. Ett relativt lättanvänt program där det enda som krävs är att du skapar ett konto. Ett roligt och lite annorlunda komplement eller alternativ till de vanligaste presentationsverktygen.

Kostnad för verktyget: Gratis

Finns tillgängligt på: App Store

www.prezi.com

Socrative

Socrative är, precis som Mentimeter, ett verktyg där gruppen kan rösta och följa resultatet i realtid.

Kostnad för verktyget: Gratis

Finns tillgängligt på: App Store

www.socrative.com

Kahoot

Skapa ett virtuellt quiz som eleverna når och kan påverka via smartphones, datorer eller lärplattor.

Kostnad för verktyget: Gratis

Finns tillgängligt: App Store samt Google play.

www.create.kahoot.it/account/register